

EFIR MOYLARI SAQLOVCHI O'SIMLIKLAR VA ULARNING DORIVOR XUSUSIYATLARI.

Samarqand davlat tibbiyot universiteti farmatsiya fakulteti "Farmakognoziya va farmatsevtik texnologiya" kafedrasi assistenti

Imamova .Y.A.

SamDTU Farmatsiya fakulteti 308-guruh talabalari

Sobirov Hasan G'ulom o'g'li va Egamberdiyeva Mahliyo Allayorovna

Anotatsiya: Efir moylari va ularda uchraydigan o'simliklar . Ishlatilishi

Kalit so'zlar: Efir moyi, mentol, yalpiz, efir moyli ekin, arpabodiyon, qalampir yalpiz.

Kirish: Efir moylari o'simliklardan suv bug'i bilan haydab olinadigan o'ziga xos hidli va uchuvchan organik moddalar aralashmasi bo'lib tibbiyot va sanoatda juda keng qo'llaniladi . Masalan dezinfeksiya , ishtaha ochuvchi , kosmetika , oziq ovqat , texnikada .

Asosiy qism: Efir moyli ekinlar- efir moyi olishi uchun yetishtiriladigan ekinlar guruhi , turli turlari mavjud , masalan ; buta , daraxt , ko'p yillik , bir yillik .

O'zbekistonda ularning 50ta oilaga kiruvchi 233 turi mavjud . Bu ekin o'zida 1,5 % dan 6-7 % gacha moylar saqlaydi

Uchraydigan oilalar ko'plab . Masalan;

Ranoguldoshlar --- Rosa clae .

Lobguldoshlar --- Lami aceae .

Selderdoshlar --- Api aceae .

Mirtadoshlar --- Myrtaceae va boshqalar .

Arpabodiyon mevasi va moyi –Fructus et oleum Anisi vulgaris .

Izoh: Selderdoshlar oilasi – Api aceae , 1 yillik o't tik o'sadi , buyi 30-60 sm li, barglari ketma-ket joylashgan , pastki barglari buyraksimon yirik arra tishli, yo'qoridagilari ipsimon bo'lingan. Gullari mayda ko'rimsiz murakkab soyabon, mevasi pista . Tarkibi 3 % - 6 % efir moyi saqlab uning 80-90 % anetol , 7-10% metil xavikol , anis kislotalaridir .

Ishlatilishi: Balg'am Ko'chiruvchi , yallig'lanish kasalliklarida , yel haydovchi, antiseptik, terlatuvchi, surgi dori sifatida ishlatiladi. Undagi anetol parfumeriyada ishlatiladi. Qadimgi yunonlar ruhlarni quvuvchi deb uylarida ham saqlagan .

Qalampir yalpiz -- Mentha piperita

Oilasi Labguldoshlar – Labiatae

Izoh: Bo'yi 1 m ga yetadigan ko'p yillik o'simlik , poyasi qirrali tik o'sadi , barglari nishtarsimon , tuxumsimon , qarama-qarshi joylashgan . Gullari mayda , qizil binafsha tush rangli , boshoqsimon tupgul to'rt bo'lakli , mevasi yong'oqcha .

Tarkibi: Bargi ishlatilib tibbiyotda asosan undan 75 % gacha ham efir moyi bo'lishi mumkin , betain ursol , karotun gesperedin kabi moddalar bor .

Ishlatilishi: Qadimda Ibn Sino bosh va quloq og'rig'ida , qon to'xtatuvchi sifatida foydalangan . Efir moyidan tayyorlangan preparatlari (suv va nastoykasi) qusish ko'ngil aynishiga qarshi ishlatiladi . Undagi mentoldan bosh og'rig'iga qarshi migren qalami tayyorlaniladi va yana validol dorisi ham olinib , stenokardiyaga qarshi ishlatiladi .

Choy daraxti - Melaleuca alternifolia

Izoh. Oilasi – choydoshlar – Theaceae . Ularning bo'yi 1-3 m ga yetadigan buta , doim yashil tusda . Barglari oddiy , uchlari tekis , ketma ket joylashgan . Yonbargchalarga ega , gullari ikki jinsli to'g'ri , mevasi ko'sakcha , chetdan changlanadi . Issiqsevar va namsevar , 100 yildan ko'p yashaydi .

Tarkibi: O'simlik tarkibida efir moylari mavjud bo'lib , eng muhimi – terpenin-4-ol olinadi . Antibakterial xususiyatga ega , bargida 70-80 % suv , oqsil , tanin -8 % , kofein 2-4 % , amino kislotalar , qand , minerallar va ekstaktiv moddalar ham bor .

Ishlatilishi ; Antibakterial , ularning moyi qora nuqtalarni va terini parvarish qilishda ham ishlatiladi , tinchlantiruvchi , tetiklashtiruvchi , o'pka kasalliklari uchun ham ishlatiladi .

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda , efir moylari uchuvchanlik va bakterisidlik xususiyatlariga , xushbo'y hidga ega bo'lganligi tufayli ulardan jamoat binolarini , maktablarni , bog'chalarni , kinoteatrlarni dezinfeksiya qilishda ishlatish mumkin. Ulardan qishloq xo'jalik o'simliklarini zararkunanda va kasalliklariga qarshi kurashishda foydalaniladi . Efir moylari miqdori va tarkibi o'simlikning o'sish davrida doim o'zgarib turadi . Ko'pincha o'simlikning qarish davrida moy tarkibida oksidlangan qismlar yig'iladi . Efir moylar o'simlik to'qimalarida maxsus moy saqlovchi qismlarida to'planadi . Asosan ekstraksiya usulida olinadi . Yo'qoridagi o'simliklardan tibbiyotda keng ko'lamda foydalanilib , ulardan turli xil dori vositalari tayyorlaniladi. Masalan : nastoyka , tabletka , qalamchalar , efir moyli suvlar , damlamalar .

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Imomova, Yu. A., & Usmonova, M. B. (2022). RODIOLY ROZOVAYa DLYA POVYSHENIYA RABOTOSPOSOBNOSTI ORGANIZMA. *Sharq uyg'onishi: Innovatsion, ta'lim, tabiiy va ijtimoiy fanlar* , 2 (Maxsus nashr 4-2), 901-904.
2. Mirzoyeva, FA, Imomova, YA, & Meliqulov, OJ (2022). Dorivor o'simliklar va ularning xususiyatlari.

3. Усманова, М. Б., & Имамова, Ю. А. (2022). ЛУК РЕПЧАТЫЙ– ПРИМЕНЕНИЕ В МЕДИЦИНЕ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 4-2), 914-917.
4. -Шкурова, Д., Усманова, М., & Имамова, Ю. (2021). Private technology of powders Preparation of powders with abrasives, dyes and hard powders, extracts and essential oils. *Экономика и социум*, (11), 90.
5. Имамова, Ю. А., & Усманова, М. Б. (2022). РОДИОЛЫ РОЗОВАЯ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ РАБОТОСПОСОБНОСТИ ОРГАНИЗМА. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 4-2), 901-904.
6. Шкурова, Д., Усманова, М., & Имамова, Ю. (2021). Порошоларинг хусусий тухнологияси тузгучи, буёвчи ва кийин майдаланувчи моддалар, экстрактлар ва эфир мойлари билан порошоклар таййорлаш. *Экономика и социум*, 11, 90.
7. 8.- Imamova, Y. A., & Meliqulov, O. J. (2022). Dori vositasiga shakl berish va dori vositadagi ta'sir etuvchi moddalarning ajralib chiqishi haqida tushuncha. *Science and Education*, 3(11), 126-134.
8. 9.- Имамова, Ю. А. (2023). НЕПРОИЗВОЛЬНОЕ НОЧНОЕ МОЧЕЙСПУСКАНИЕ (ЛЕЧЕНИЕ ТРАВАМИ). *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 15(5), 26-29.
9. 10.- Imamova, Y. A., & Olimjonov, Q. O. (2023). BRONXIAL ASTMA. *Journal of new century innovations*, 25(1), 54-56.
- 10.11. Imamova, Y. A. (2023). BOLALARNI DORIVOR O'SIMLIKLAR BILAN DAVOLASH. *Journal of new century innovations*, 26(4), 98-101.
- 11.12.- Имамова, Ю. А., Усманова, М. Б., & РОДИОЛЫ, Р. ORIENSS. 2022. № Special Issue 4-2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rodiolyrozovaya-dlya-povysheniya-rabotosposobnosti-organizma>.
- 12.13. Imamova, Y. A. (2023). MIYAGA QON QUYILISHI SABABI, BELGILARI VA DAVOLASH USULLARI. *Zamonaviy fan va ta'lim yangiliklari xalqaro ilmiy jurnal*, 1(6), 17-24.
- 13.15. Imamova, Y. A. (2023). Brain Hemorrhage Causes, Symptoms and Treatment Methods. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769)*, 1(8), 150-153.
- 14.16. Imamova, YA, Hamidov, SF, & Shukurullayeva, VS (2023). KAPSULALARNING SAMARADORLIGI. *Tsentrarnoaziatkiy jurnal obrazovaniya i innovatsiy*, 2 (9 2-qism), 98-103.
- 15.17. Meliqulov, O. J., & Imamova, Y. A. (2022). DORI MODDALAR TARKIBIDAGI UMUMIY YOT ARALASHAMALARNI ANIQLASH. *Ta'lim fidoyilari*, 22(7), 256-259.

16. Raxmatullayevna, X. G., Azizjon o'gli, S. B., & Abdumajidovna, X. M. (2024). SHAKARNI KAMAYTIRADIGAN O'SIMLIK. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 18(5), 36-45.
17. Rakhmatullaevna, K. G. (2024). Herbal Sugar-Lowering Plant. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769)*, 2(3), 1-7.
18. Raxmatullayevna, X. G., & Zafarovich, B. B. (2024). OG'IZDAN BADBO'Y HID KELISHI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 18(5), 46-55.
19. Хасанова, Г. Р., & Соатова, М. З. (2024). ЛЕЧЕБНЫЕ СВОЙСТВА АЛЫЧА (PRUNUS CERASIFERA EHRH). *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 18(5), 28-35.
20. USMONOVA, M., ERNAZAROVA, M., QO'YLIYEVA, M. U., & XASANOVA, G. DORIXONA FAOLIYATINI TASHKIL ETISH, DORILAR SAQLASH CHORA TADBIRLARI.
21. Xasanova, G. R. (2023). MINERAL MODDALARNING INSON HAYOTIDAGI AXAMIYATI. *Journal of new century innovations*, 26(4), 102-108.
22. Xasanova, G. R., Abluraxmonova, D., & Eshmuxammadova, D. (2023). BUYRAKLAR TO'GRISIDA FIKRLASHAMIZ. *Journal of new century innovations*, 25(1), 38-46.
23. Raxmatullayevna, X. G. (2023). DORIVOR O'SIMLIKLARDAN AJRATIB OLINGAN ODDIY EKSTRAKTLARNING SHIFOBAXSH XUSUSIYATLARI HAQIDA. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 15(5), 44-48.
24. Xasanova, G. R., & Salohiddin o'gli, M. M. (2023). SHIFOBAXSH CHOY HISLATLARI. *Journal of new century innovations*, 25(1), 47-53.
25. Karomatov, N. T. (2023). DAFNA BARGI EFIR MOYI (LAVR-LAURUS). *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 15(2), 126-129.
26. Хасанова, Г. Р. (2023). ШИФОБАХШ АНОР-PUNICA GRANATUM L. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 15(5), 33-36.
27. Xasanova, G. R., & Ernazarova, M. E. (2022). SHIFOBASH QOQI O'TINING FOYDALI JIHATLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 4-2), 989-991.
28. Yakubova, S. R., & Xasanova, G. R. (2022). KAMQONLIK HAQIDA TUSHUNCHA. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 4-2), 897-900.
29. Хасанова, Г. Р., Усманова, М. Б., & Нажмитдинов, Х. Б. (2022). ВИТАМИНГА БОЙ ЛОВИЯ (PHASCOLUS) ЎСИМЛИГИНИНГ УМУМИЙ

- ХУСУСИЯТЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(9), 333-336.
30. Махмудова, А. Ш. К., Гайбуллаева, К. Ф. У., & Хасанова, Г. Р. (2022). СОҒЛОМ ОВҚАТЛАНИШ ТАРЗИ. *Ta'lim fidoyilari*, 24(17), 571-575.
31. Хасанова, Г. Р., & Усмонова, М. Б. (2022). Применение фасоли (phascolus) в медицине. *Science and Education*, 3(11), 117-125.
32. Hasanova, G. R., Ernazarova, M. E., & SHIFOBASH, Q. O. (2022). № Special Issue 4-2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/shifobash-qoqiotining-foydali-jihatleri>, 3.
33. Нажмитдинов, Х. Б., Олимов, С. М., & Бахромова, Б. З. (2022). ПОЛЕЗНЫЕ СВОЙСТВА ФРУКТА–ПЕРСИК. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(9), 327-332.
34. Эрнazarova, М. Ш., & Бахромова, Б. З. (2022). Исследования свойств лекарственных растений содержащих алкалоид. *Science and Education*, 3(11), 106-116.
35. Эрнazarova, М. Ш., & Бахромова, Б. З. (2022). Исследования свойств лекарственных растений содержащих алкалоид. *Science and Education*, 3(11), 106-116.
36. Olimov, S. M., & Vaxromova, B. Z. (2022). ZANJABIL HAQIDA UMUMIY MA'LUMOT. TIBBIYOTDA QO'LLANILISHI. *Journal of new century innovations*, 14(1), 156-160.
37. Shernazarovna, E. M., & Zokirovna, B. B. (2023). KAMQONLIK SABABLARI VA UNI TAVBIY YO'L BILAN DAVOLASH CHORALARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 15(1), 160-165.
38. Shernazarovna, E. M., & Zokirovna, B. B. (2023). YALPIZ (MENTHA) O'SIMLIGINING DORIVOR XUSUSIYATLARI. *Образование наука и инновационные идеи в мире*, 15(1), 169-172.
39. Shernazarovna, E. M., Zokirovna, B. B., & Shuxrat o'g'li, D. B. (2023). RAYHON O'SIMLIGIGA UMUMIY TAVSIF. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 15(1), 166-168.
40. Shernazarovna, E. M., & Zokirovna, B. B. (2023). QANDLI DIABET KASALLIGI VA UNING ASORATLARI. *Journal of new century innovations*, 26(4), 116-121.
41. Bakhromova, B., & Mo'minboyev, D. (2023). THE LIFE OF ABU ALI IBN SINA AND HIS CONTRIBUTION TO THE FIELD OF PHARMACY. *Бюллетень педагогов нового Узбекистана*, 1(9), 39-42.
42. Бахромова, Б., & Муминбоев, Д. (2023, September). ОТНОШЕНИЕ ЧЕЛОВЕКА К ПРИРОДЕ И ОТНОШЕНИЕ ПРИРОДЫ К ЧЕЛОВЕКУ. In *Международная конференция академических наук* (Vol. 2, No. 9, pp. 9-13).

43. Вахрамова, В., & Мо'минбойев, Д. (2023). SHIFOBAXSH ZANJABILNING TIBBIYOTDA QO'LLANILISHI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(9), 86-89.
44. Вахрамова, В., Холбо'таева, К., & Мо'минбойев, Д. (2023). BIOLOGIK FAOL MODDALARNING INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRI. *Инновационные исследования в науке*, 2(9), 5-8.
45. Zokirovna, B. B., & Khusan, K. (2023). VALERIAN ROOT IN THE TREATMENT OF SLEEP PROBLEMS AND RELATED DISORDERS-A SYSTEMATIC REVIEW AND METAANALYSIS. *Journal of Modern Educational Achievements*, 10(1), 21-27.
46. ZOKIROVNA, B. B., RAHMANOVNA, A. Y., & OGLU, M. D. J. (2024). DRUG ALLERGIC REACTIONS: CURRENT VIEWS. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 18(5), 56-70.
47. ZOKIROVNA, B. B., OGLU, K. K. U., OGLU, M. D. J., & OGLU, D. B. S. (2024). ARMACOEPIDEMIOLOGY AND BIOINFORMATICS: EVOLUTION AND INTEGRATION OF ANALYTICAL WAYS ON PRECISION THERAPEUTICS ON CARDIOVASCULAR RISK. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 18(5), 78-90.
48. Zokirovna, B. B. (2024). PROSTATIT KASSALIGI VA PROSTATA BEZI EKSTRAKTIDAN DORI TAYYORLASHNING ZAMONAVIY USULLARI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 18(5), 71-77.